

Kulturmiljø
Landskabstype
Tema
Tid
Emne

Busene Have
Strukturer på tværs af landskabet
Tro- og skik
Oldtid/vikingetid
Kultsteder, kirker, præstegårde og rytterskoler

Kulturmiljøets hovedtræk

Kulturmiljøet omfatter en helt særlig kombination af natur, menneskelig formning af landskabet og oldtid, betinget af de særlige landskabelige forhold i området. De mange, velbevarede gravhøje og skibssætningen i den tætte blandingsskov giver, sammen med kendskabet til ofringer fra bronzealderen og vikingetiden, området et mytisk præg.

Skansen udgør et velbevaret, landskabeligt anlæg i kulturmiljøet, og den præcise form afslører, at også den – ligesom gravhøjene - er skabt af menneskehånd. Skansen afrunder kulturmiljøet landskabeligt i vest, mens engen mellem de to hovedtræk i kulturmiljøet, skansen og Busene Have, netop fremhæver de to i terrænmæssig henseende og visuelt/landskabeligt formidler historien om *kultøen*.

En lund afrunder engen ud mod kysten og går op over terrænet mod skansen. Flere steder står bautasten for foden af træer. Bautastene indikerer, at der kan være tale om fladmarksgrave og skal ses som en udvidelse af gravfeltet med gravhøje og skibssætningen. Samtidig knytter de kulturmiljøet temamæssigt sammen på tværs af den landskabelige deling: engen.

Sammenhæng med

Grønsalen, gravhøje i Klinteskoven, Sømarkedyssen, Præstebjerg, Kong Asgers Høj, Hårbølle skanse, Grønsund skanse, Koster skanse

Bevaringstilstand

Bevaringstilstanden på de historiske spor fra oldtiden samt skansen er teknisk set godt varetaget. Den landskabelige visualisering af stedets (for-) historie er mindre godt varetaget: især gravhøjene er svært opfattede på grund af buskads og opvækst af træer.

Bærende bevaringsværdier

Det bærende værdi i kulturmiljøet er samlingen af gravhøje, hvis store antal på et sted udgør en koncentration, som understøttes af terrænet. Skibssætning og bautasten, der tydeligt er sat af mennesker i det omgivende landskab, understøtter kulturmiljøet. Bautastenen i lunden op til skansen knytter skansen til kulturmiljøet, ligesom skansen afslutter kulturmiljøet i landskabelig/rumlig forstand.

Kontrasten mellem skov og eng, afspejler de tidligere landskabelige forhold: at der var vand rundt om haven med gravhøjene, der i tidernes morgen således blev anlagt på en ø. Skansens høje terræn fremhæver engens lave flade og er en landskabelig pendant til ”kultøen”.

Afgrænsning

Vejen og husmatriklen afgrænser Busene Have i øst og kysten i syd. Marken afgrænser nord for skansen og marken vest og nord for engen.

Skansen samt engen nord og vest for selve Busene Have indbefattes dermed.

Sårbarhedsvurdering

Området er ikke sårbart på grund af landskabsfredning, ligesom digerne omkring Busene Have er omfattet af fredning. Området ligger indenfor en 100 meter fortidsmindelinje samt strandbeskyttelseslinjen, og fortidsminder og skanse er omfattet af fortidsmindebeskyttelse. Kulturmiljøet er sårbart overfor manglende pleje, som kan resultere i ukontrolleret tilgroning af bautasten, gravhøje og skibssætning, men plejen bør omvendt ikke omfatte en fældning, der vil resultere i en sløring af den nuværende landskabelige kontrast mellem eng og skov/"kultø". På havsiden af skansen er det ligeledes vigtigt at regulere beplantningen, så sammenhængen mellem hav og skanse, som jo er selve stedets begrundelse, fastholdes. Også beplantningen på vestsiden og vest for skansen bør reguleres. Fra denne side opfattes skansen mest tydeligt i den landskabelige sammenhæng, fordi den her er omgivet af flade marker, og for mange småtræer og buskadser vil sløre formen og gøre skansen svært opfattelig.

Forbindelsesvejen mellem skov og skanse er sårbar overfor uvilje mod gennemgang hos lodsejeren.

Fed = beskrivende for dette km.

Unik – **Sjælden** – Repræsentativ – Egnsspecifik – Fungerende – **Autentisk - Historisk kildeværdi**
Oplevelsesværdi – Identitetsværdi – **Fortællerværdi** – **Diversitet** – Homogenitet – **Sammenhæng med naturgrundlag**

Naturgrundlag

Syd for det højtliggende randmorænestrøg Høje Møn skråner en let bølget moræneflade ned mod havet. Fladen udgøres overvejende af leret morænejord, men nær kysten, ved Busene Have, er jordarten smeltevandssand. Busene Have ligger på en svag forhøjning på den bølgede moræneflade og giver en kontrast til den lille lavning inde i land mod vest. I lavningen vidner jordarten ler om, at her sidst i sidste istid har ligget en lille sø. Små partier med tørv afslører, at lavningen efter istidens afslutning har været delvist dækket af mose.

Landskabets hovedtræk

Busene Have er en lille, kystnær skov på Møns sydøstlige hjørne, som er bevokset med gammel løvskov med strandkrat ud mod kysten. Den stenede strand består næsten udelukkende af mørkegrå flint, der er vasket ud af Møns Klint. På dette sted er kysten fladstrand. Busene Have ligger på en præcist afgrænset morænebakke midt i alt det lave, nærmest som en ø i det omgivende, flade terræn. Busene Have er i dag dækket af skov, men med en langsgående sti. Skoven er ikke plejet, men fremstår vild og er med til at give stedet et mytisk, oprindeligt præg, der fint går i spænd med forestillingerne om kultisk brug i bronzealder og vikingetid.

Nord for Busene Have danner eng overgang til markerne. På en bakke vest for er anlagt en skanse, der står mest markant i landskabet, når den ses fra vest fra vejen ned til Mandemarke Have. Her ligger skansen som en stor græsklædt formation med let træbevoksning, midt i de opdyrkede marker.

På Busenes Haves højeste punkt ligger en del gravhøje, som efter løvfald tydeligt aftegner sig i skovbundens kontur. En gruppe på fire, henholdsvis to høje, er særligt let opfattede ved deres større størrelse samt det forhold, at den ene er uden træer, og den anden står med en fortættet kratbeplantning. I midten af disse fire høje står en bautasten, ligesom der længere mod vest er en skibssætning, som danner lysning i skoven. Den store koncentration af høje, samlet på et sted, og bautastenerne giver en særlig intens oplevelse af stedet og vidner om menneskelig tilstedeværelse på dette sted - også i fortiden.

I tilknytning til skovvejen er der mulighed for parkering, og for at komme til skansen skal et hegn og engen forceres. Alternativt kan man gå langs stranden. Kommer man fra øst, er skansen svær at opfatte, idet terrænet kun gradvist bygger sig op mod skansen, og strækningen er dækket af skov. Skoven på skansen har en anden karakter end Busene Haves skov: træerne er lave og vedbend har bemægtiget sig stammerne, som står stedsegrønne og danner vinterlige træ"kroner". Nogle af disse "troldetræer" har bautasten for foden, og igen gives en særlig stemning af menneskelig indgriben blandet med natur.

Mere bastant står selve skansen som en vold af opkastet jord med stier i snelegang op ad jordvolden, op til randen, hvorfra man kan kigge ned i det lidt lavere beliggende, centrale plateau. Fra dette plateau ser man ud i havet.

Kulturhistorisk hovedtræk

Busene Have er et kulturmiljø, der går på tværs af flere oldtidsepoker.

I 1874 blev der gjort et skattefund fra vikingetiden (c. 950 e.Kr.) under en sten i en nu næsten forsvunden skibssætning i den vestlige del af Haven. Skattefundet – kaldet Mandemarkeskatten – var en lang sølvkæde med dyrehoveder, to thorshamre af sølv samt diverse sølv- og guldringe. Dette fund førte til, at man plyndrede en nærliggende gravhøj, hvorved der fremkom adskillige urnegrave fra yngre bronzealder. I 1918 fandt man længere mod vest tre guldringe, ligeledes fra vikingetiden, dog lidt ældre end selve Mandemarkeskatten.

I 1903 stødte en bonde i den nordlige del af engområdet på en offerbrønd fra yngre bronzealder, den såkaldte 'Budsene-brønd'. Brønden var lavet af en udhulet ellestamme, hvori der lå bronzer fra bronzealderens periode V. Udover bronzerne – to hængekar, et hvælvet bæltesmykke samt tre spiralarmsringe – var der også knogler i brønden fra okse, får, hest, svin og hund.

Udover disse vidnesbyrd om kultisk aktivitet i området findes der i selve haven 12 gravhøje. Disse er for de flestes vedkommende udaterede, da der ikke er gjort nogen fund i forbindelse med dem, men de fleste må formodes at stamme fra bronzealderen. En af dem er dog en langdysse fra tidlig bondestenalder. I forbindelse med disse høje er der fundet en opretstående bautasten, der i Vikingetiden har fungeret som praktisk afmærkning af fx et gravsted. Desuden findes - udover den skibssætning, hvor Mandemarkeskatten stammer fra - yderligere en skibssætning, hvorfra der dog ikke er gjort nogen fund. Skibssætninger kan ligesom bautasten markere grave - eventuelt 'tomme grave' eller kenotafer, hvor den døde er omkommet udenlands og ikke kommet hjem

De fleste af gravhøjene i Busene Have er cirkelrunde med diametre på 8-16 meter og højder på 1-3,5 meter. Ved flere af dem kan der ved foden iagttages randsten. Skibssætningen med skattefundet blev i 1871 målt til at være 55 fod (ca. 17 meter) lang og 22 fod (ca. 7 meter) bred. Den anden skibssætning var i 1945 10 meter lang og henholdsvis 3 og 4 meter bred i vestlige og østlige ende.

På lavt vand ud for Busene Have har indtil for år siden ved lavvande kunnet iagttages pæle samt staver fra sildetønder. Det må være rester af ladepladsen Brøndehøje, der forsvandt under en stormflod i 1625. Ladepladsen blev grundlagt af lybækkerne og fik med tiden karakter af kongeligt toldsted.

Området Busene Have indgår i Busene Bys ejerlav. Bønderne i Busene By anvendte Busene Have som græsningsareal for kvæg og heste. Digerne i området forhindrede det græssende kvæg i at

komme ud af haven og ind på marken.

Den samme struktur ses længere mod vest: Mandemarke Have og Mandemarke By.

Helt mod vest er der en femkantet skanse. Den var genstand for en mindre arkæologisk undersøgelse i 1913. Den endelige form fik den i starten af 1800-tallet, hvor den blev brugt i krigen mod englænderne.